

Li Rantoele às Belès Letes

limero 9 (rawete al Rantoele 54 di l' esté 2010)

La littérature qui ne choque pas le conservatisme, c'est une littérature morte (Ahmed Zawi)

Paski pocwè ?

Li Rantoele a yeu ene rawete « Belès Letes » (literateure) di s' limero 9 disk' a s' limero 16, manaedjeye pa Bernard Louis. Po lyi rinde bon dvwer, dabôrd k' il est houkî a des pus hôts ovraedjes pol Bén do Walon, nos rprindans l' gorea. Nos î eplaidrans des tecses di prôze, purade e rfondou, ey eto des arimés. Zels seront pus voltî leyîs dins l' mwaisse accint, rapoirt às rimaedjes. On metrè pacô li riscrijhaedje e rfondou padzo.

Paskeyes di Tchicago-el-Walonreye

Cardjakigne

Dj' âreu polou esse touwêye...

Dji ralève cweri mes djonneas, k' estént-st evoye a ene boume avou des pareys a zels, après Dârmè. Il esteut sol côp d' ene eure à matén. Dj' aveu leyî l' ome dins s' lét, fornâjhi k' il esteut d' aveur bouté disk' a târd del shijhe. Fât dire k' il avént deus grossès pratikes a-z ahessî, dins si imprimreye. Et nén cwand cwand, ca c' esteut des afitches po les votaedjes.

N' aveut nén grand djinn avâ les voyes. Come a mi âbitude, dji n' rôlève nén pôvite. Mins c' est Bén dazâr k' i gn ouxhe on radar a des pareyès eures, taiss, dandjreus !

Des gableus, neni, mins des otomaboullisses, oyî. Waite on pô cist albran la, dins s' grosse Volvo, ki frinne des cwate pates et do muzea sol bele droete lene del Pasturâstrêye. Portant, li feu-rodje ki vént est co vete.

Ki : i va Bén fini pa-z î passer, à rodje. Eto, dji boute, mi avou, come ene waeraxhe, so l' erayoe. Mi Audi discapotâve ni rabresse nén voltî on gros cou d' Volvo. Nonna, ele n' est nén raecisse... Djusse Bén aclevêye.

Mins, so rén do monde di tins, foû del grosse tcherete suwedwesse, come des

cacafougnas foû d' leu boesse, i gn è rexhe troes mâbelairs, avou des noerès cabounetes so leu tiesse. Li prumî a-z arivé dé m' poirtire mi dit, avou on accint nén d' avâr ci : "*Les clefs ou j' te bute !*"

Dji n' piede nén m' froed sonk. C' est don çoula, on cardjakigne. Et c' est des ptits canvolants d' Francès ki m' volnut haper mi oto, a mi, ene Ârdinwesse ki s' popa a fwait l' Ofinsive da Van Rouchtete avou l' Ârmêye da Montgomery.

Dji n' fwai ni ene ni deus, dj' eclitche prumire, deujhinme et troejhinme, et vo m' la a do cint a l' eure sol târmak do Grand Tchâlerwè. Dji n' m' a nén ddja abaiti ki les deus bouxhaedjes k' on-z a etindou enawaire, c' esteut des côps d' fizik saetchîs après mi. Asteure, dins l' erî-glaece, dji voe ki l' finiesse did padri est tote kipetêye. Ci n' est nén pâr des corâls, nos cardjakeus !

Et asteure, les gros fâres ki m' shuvèt, la à lon, c' est dandjreus zels, paret. Dj' a ene u deus munutes d' avance. Dji n' so waire crâsse avou ça.

Lacobén ki m' tiesse va Bén, leye. Nén disbrôlêye del vessete ! Djusse astok, so Mârciene, dji cnoxhe on restaurant avou on

grand parkigne. Dj' àrè l' tins d' î moussî, et di m' maxhî âzès djins.

Come dit, come fwait. Sâf ki l' ouxh d' intrêye est seré. Come di djuste. Dispu deus troes ans, les polices do tote li Picârdeye francesse ont rhâssî leu livea di straegnté. Swè-dijhant po sayî di dzindjner les grands bandiys ki rôbalèt so leu triyaedje. Ene coûsse-porshûte, et i mitrayèt les saiwantès tcheretes, sins si rtourner k' i gn aveut des (nén enocinnès) âmes divins. Avou l' benediccion des sarcozisses.

Dabôrd, les brakeus et atakeus di totes les tires ont-st aplou sol payis d' Tchâlerwè, la k' il ont ddja mwints frés d' mestî. Cial, el Walonreye, cwand on bandiy si fwait acsure d' ene bale pierdowe, c' est tos les policîs porshuveus ki sont dins leus ptits solés. On sotént l' calinreye, vos di dj'.

Mins rivnans drî rinne.

Vo m' la don divant èn ouxh di bwès, à prôpe et a l' imâdjrece. Li tins di hâspler po fé vni on sierveu, et la les lampes di l' oto des shuveus ki loumeynut l' noereur, a l' intrêye do parkigne. Pus l' tins d' rén do tot, ki di m' sititchî dizo l' prumire oto gârêye djondant.

Les mâlairs n' ont nén metou lontins po s' abaiti di m' catchete. On côp d' fizik a co peté. « Lebon, tchipete ! Ti n' ti vas tolminme nén fé dischinde po on hopea d' fiermints. Tape lezî les seroûles di l' oto, et k' on n' è câze pus. »

Dj' elzî a hiné.

Po m' rimerciyî, il ont co saetchî deus troes côps avou leus pistolets. E l' air, come on tire des maryîs ? Dj' n' vos l' sâreu dire. Dj' n' voeyeu rén : dj' esteu co padzo mi oto.

Cwand les voleus ont yeu stî petés à diale, les ouxhs do restaurant s' ont disclapé. T' aveus la ene flouxhe di bâyâds ki vlént saveur les ca et les ma. Mi telefone axhlâve aveut stî riscroté avou l' oto. Tolminme, onk des magneus, on pô pus midone k' els ôtes, mi prusta l' sinne. Li gârçon, lu, m' aveut vnou siervi on vere di maxheure di djus d' fruts, avou des ptits cwârés d' froumaedje. Dj' n' sai nén si c' esteut d' pitieusté, oudonbén k' il aveut

sovnance ki dj' esteu ene pratike del mâjhon.

C' est cwand on-z a dandjî d' zels k' on ricnoxhe ses vrais soçons, dit-st i l' rebusse.

A cist egzamin la di relijhaedje des vrais amisses, mi ome âreut seur sitî buzé. Vo l' la ki s' dispiertêye grigneuzmint. Cwand dji lyi conte mi paskeye di cardjakigne, et k' il ôt les vwès des djins di ttâtoû d' mi, il a l' acertinance ki dji so ki lyi djowe ene kénte. Ene kénte à rvier, sapinse a lu.

Aprume ki djel vou fé lever et prinde si oto po-z aler rcweri les crapâds et l' crapåde (nos deus djonneas et onk di leus cousses). Djonneas ki doevnut aveur li tins long, a des sfwaitès eures, a l' ouxh di leu dancigne, la k' dj' elzî aveut dné radjoû al dimeye di deus. Et il est ddja l' cwârt a deus ! Et s' brouhene-t i, et fé ene crouweur ki vs amousse disk' âs oxheas. Dj' l' a sepou cwand dj' esteu dvant l' ouxh, racafougneye dizo ene oto.

Il a falou k' ene pratike do restaurant prinde li schoûtrece, et-z aveuri a m' mwetî tot çou ki dji lyi aveut dit. « On vout co Bén aler rcweri vos djonnes a leu dancigne, dijha-t i tot s' mâvlant, mins soeyoz don binamé di vni rprinde vosse feme droci. Après l' saizene k' ele vént d' aveur, tchance eto k' ele est co mwaisse di leye et n' vos nén dire ene volêye di pâters di bourike. »

Cwand i s' a-st apwinté, ene grosse eure pus târd, les sopeus avént tertos dzarté, et les sierveus avou. Gn aveut pus ki l' boss do restaurant, et les policîs k' avént ddja câzu tot scrît leu rapoirt. Li brigadî n' a rén dit, mins il a mostré, sol tancea di s' mwin, les deus vudès cartoxhes k' on-z aveut rtruvé sol parkigne. Des Bronigne 15-10, onk des pus traites des pistolets d' atake.

C' est mi ome k' a toumé dins les cropecindes, et c' est co mi k' a dvou rmoenner l' oto po-z eraler al mâjhon.

Vacobén ki l' Audi discapotâve esteut assurêye disconte do scrotaedje.

Ça co stî on bea côp dé on laid.

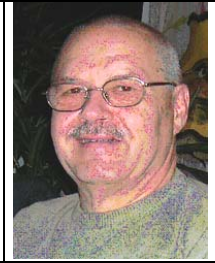
Lucyin Mahin, nén eplaidî.

Jacques Desmet...

... a cmincî tot djonne a scrire des arimés e walon.

C' esteut dedja des prumîs scrijhaedjes, poy k' i fourît relîs pa Lucyin Somme et Lucyin Léonard dins l' antolodjeye « Fleurs diyalectâles », eplaidéye e 1975 pa P. Charlier, del « Propriété Terrienne ».

Djâke s' a rmetou lanawaire a riscire, rascode li Pris Durbuy (2008) et minme dire ses tecses so Youtube (loukîz p. 2 & p. 19)

T'ès come on bwès d' sapéns

T'ès come on bwès d' sapéns
Rimplè d' vèvis.
Tè coeûr, tès-oûy, c'est dès mèrwès ;
Djê voûros î bagnî !

T'ès come one pètête chavéye
Rascouvrûwe pa dès fleûrs.
Pèrson.ne nè l' conèt,
T'î as catchi tès s'crèts !

Dins t' vwès, n-a come on-èco
C'èst l' tchanson dè bouneûr !
Mê l'avos' promètê ?
Djê mè l' dèmande asteûre !

Tès lêpes rêchonenèt
Aus ièbes lès pès tinres ;
On voûrot s'î r'pwaser !
Mîns, m' laîrès' m'î r'trimper,
M'î r'trimper au matén ?
I sayi l' gout de l' promesse
Donéye avou tès trèsses ?

*(T' es come on bwès d' sapéns / Rimpli d' vevîs /
Ti cour, tes ouys, c' est des miroes / (ki) Dj' î
vôreu bagnî // T' es come ene pitite schavêye /
Rascrovowe pa des fleurs / Personne nel conoxhe
/ T' î as catchî tes screts // Dins t' vwès, n a come
èn esco / C' est l' tchanson do bouneur / Mi
l' aveuss prometou ? / Djî mel dimande, asteure //
Tes lepes rishonnut / Âs yeves les pus tinres / On
s' î vôreut rpoîzer / Mins m' laïress m' î rtrimper /
M' î rtrimper à matén ? / Î sayî l' gosse del
promesse / Dinêye avou tes tresses.)*

Qui ç' qu'a dêt

Qui ç' qu'a dêt
Qu'on r'toûnerot à poûchêre,
Qu'on r'moucherot è tère ?
Qui ç' qu'a dêt
Que l' vint sèrot on linçoû
Po nos-èpwârter on djoû ?...

Quand t'ènn'îrès
Nê tè r'toûne nî
Djê bacherè lès-oûy
Po co t' veûy mia !...

Ës polenèt t'èmin.ner,
Ës polenèt t'alon.yi,
Ës polenèt prinde tes nêts,
Tê rauyi foû d' nosse lét,
T'èpwârter foû d' nosse cwète,
T'èssèrer dins-r-one vèle,
Ou co t' piède dins-r-on bwès..

Quand t'ènn'îrès
Nê tè r'toûne nî,
Djê bacherè lès-oûy
Po co t' veûy mia !...

Tê vêkes co dins mès nêts,
Si lèdjêre sê mè spale.
Djê sondje co, tot conte twè,
Tes brès lon.yis à m' cô.
Et dj'ètindrè todê
Come lè tchanson d' nos bètch,
Sê piède dins nos cwârps djès.

*(alonn.yi = aloyî ; vèle = veye ; lon.yis = loyîs ;
djès = djus)*

So l' djâspinreye <http://berdelaedje.walon.org>, ridant « Berdelaedje », fyi « Aberteke di may », gn a co des ôtes tecses dâ Djâke Desmet, rimetous e rfondou. Sol forum « Li walon d' amon nozôtes » <http://walon.cultureforum.net/>, gn a les minmès bokets sicrîts e sistinme Feller.

N a-st avou, so les deus waibes, des scrijhaedjes di sacwants ôtes oteurs

Tchanson po l' Oviernat

C' est ene des pus cnoxhowes des tchansons da Georges Brassens. Julos Beaucarne l' aveut ddja redjârbé. Ça divna « Merci brâmint des côps, Flamind ». Willy Marchal a rprins l' tinme, et l' rimete dizo l' tite « Les brâvès djins »

Lès bravès djins

I.

Cite air-là c' èst por vos, vwèzin
C' èst po l' vère d'êwe, c' èst po l' còp
d' mwin,
Ki m' ont rtapé kand flauwe èt pâle
Dj' ènn' aveû pèsant su mès spales.
Vinoz a m' tauve ki v' m' avoz dit,
Vo bwèroz l' cafeu avou mi.
Kand lès pice-crosse, lès bins rimplis
Clôyin' leû-z uchs divant mès pîds.
Vos pinsez k' ça n' èst causi rin,
Mins ça m' rapaujèle doûcètemint.
Odjourdu dj' î sondje co todi :
Por mi c' èsteûve ça l' paradis.
Mèrci, vwèzin, et kand v's iroz,
Dins l' dérin corti po tortos,
Vos iroz drwèt, padrî lès stwèles,
"Au Père Éternel" !

II.

Cite air-là c' èst por vos, comére,
Po l' bokèt d' pwin èt li ptit vère,
Ki m' ont rmètu drwèt su mès pis
Kand dj' areu volé po mougni.
Kand lès ritchauds, èt lès pouris
Lès ci ki n' vikenèt k' po l' plâjî,
S' è mètîn' au raz d' leû gosî,

An riyant di m' veuy disbautchî.
Bin sûr, ça n' èsteût nin bran.mint,
Mins ça m' rèschaufeûve tot an d'dins,
Et kand dji rsondje à ci ptit vère,
Dj' èl veu co rglatî dins l' lumière
Mèrci comére, kand vos iroz,
Dins l' dérin corti po tortos,
Vos iroz drwèt, padrî lès stwèles,
"Au Père Éternel"

III.

Cite air-là c' èst por one sakî
Ki dj' n' a crwèzé k' on còp mins ki
A tot d'sûte mètu dins mès mwins
Sès mitches di djambon èt d' blanc pwin.
Lès djins k'on crwèze ni v' veûyenèt. nin,
Por zèls, vos estoz mwins' ki rin.
Cit orne-là èsteû ôtrumint,
I m' a rwètî tot paujêremint
I n' m' a rin dit, mins on sorîre,
Ça pout droûviè totes lès bayrières,
Di m' tièsse a tchèssi mès nûlêyes.
Tot ç' bouneûr-là m' a fé tchoûlé .
Mèrci brave ome, kand vos iroz,
Dins l' dérin corti po tortos,
Vos iroz drwèt, padrî lès stwèles,
"Au Père Éternel" "

Merci brinmint des côps...

I. Merci brinmint des côps, Flamind / D' Ingui poul bouket d' bos pou rîⁿ / Ki tot intîr m' a restchaufé / Kind dj' aveu froûd dins mes solés. / « Vinez dlé l' estûve, k' avoz dit . / Ene djate di café ? Nd a co bîⁿ » / Kind les crachoulets pichoulits / M' avî^{nt} clawé l' uch dzo les îs. / Bén cheur, cè n' astout nîⁿ brin.mint / Mins dj' astou binêje tout inddins / Odjourdu, djè pinse co toudi / A ç' pètit bouket d' paradis. / Flamind d' Ingui, oy, kind vos frez / El cutrumia; orwêr daler, / Vos direz fel / Come ène mamzèle / Au Pére éternel. /

II. Merci brinmint des côps, coumére / Poul bouket d' pwin yèt l' pètit vère / Ki tout intîr m' a r' mis d' asto / Kind djè flotou dèvins m' paltot / Kind les crachoulets pichoulits / Les malêjîles, les bîⁿ rimplis / Cras d' s' impanchner dèsk' au goyî / Riyîn'tè d' èm vir dèsbautchî. / Coumére, kind i vos fâra fé / El cutrumia; orwêr daler, / ...

III. Merci brinmint des côps, ptit fi, / A vos, ptit djonne di barakî / A vos ki a dvènu tout drole / Kind l' champète m' a mis dins 'ne gayole. / Kind les crachoulets pichoulits / Dijîn'tè d' jusse po m' espotchî, / Arlicotant leu ragaguète / Avou des airs di pun d' coupète. / Barakî, kind vos fâra fé ...